

Одеський державний аграрний університет

Бондар Л.П.

кандидат біологічних наук, доцент,

доцент кафедри садівництва, виноградарства, біології і хімії

**ЗМІНА ФЛОРИ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ ПІД ДІЄЮ
АНТРОПОГЕННИХ ФАКТОРІВ**

В Північно-Західному Причорномор'ї зареєстровані запаси цінних видів рослин, у тому числі і лікарських. Однак ресурсний потенціал багатьох цінних видів обмежений, тому виявлення сировинних резервів та оцінка фіторесурсів, розробка наукового обґрунтування їх невиснажливого використання мають загальнонаціональне значення. Виснаження природних фіторесурсів багатьох цінних видів рослин значною мірою спричинене відсутністю координації дій між основними Міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, у підпорядкуванні яких знаходяться відповідні ресурси, заготівельні організації та фармацевтична промисловість. З 1075 видів судинних рослин, які мають визнану лікувальну дію, 386 видів органічно пов'язані з лісовими фітоценозами, хоча частка дерев тут незначна (56 видів). Близько 40 видів — чагарники та напівчагарники, решта — трав'янисті рослини. Типовими представниками є 312 видів безлісих лучно-болотних, лучно-степових, лучних, прибережно-водних угруповань і 377 видів представляють лабільну групу синантропних видів, які активно проникають на порушені ділянки будь-яких фітоценозів, в тому числі й лісових. Антропогенна трансформація навколишнього середовища призводить до зміни рослинного покриву землі, при внесенні в місцеву флору карантинних бур'янів, які дуже легко адаптуються за відсутністю конкурентів та антагоністів. На територію України було завезено не менше ніж 60 видів рослин - чужинців, первинний ареал яких знаходиться далеко за її межами.

Було проведено детальне флористичне обстеження території села Маяки, що дозволило виявити 213 спонтаних синантропних видів, які відносяться до

157 родів і 42 родин. Порядок перших п'яти родин зберігається в порівнянні з флорою природних місцезростань. Десять ведучих родин синантропної флори містять 77,2% її видового складу. Серед синантропної фракції домінують роди *Artemisia* (5 видів, 2,8%), *Centaurea*, *Lepidium*, *Atriplex*, *Salvia* (по 3 види, 1,8%).

Серед біоморф в спонтанній фракції також відмічено переважання трав'янистих рослин (93,0%), але, тут в 1,2 раза більше монокарпиків, ніж полікарпиків.

При порівнянні екологічних груп рослин природної і спонтанної сільської фракції спостерігались суттєві відмінності: в другому випадку збільшилась доля ксеромезофітів (в 1,6 рази), небагато - мезофітів (на 4,2%) и мезоксерофітів (на 3,8%) і зменшилася доля гідрофітів, гігрофітів (в 3,6 рази), ксерофітів (на 6,5%). В селі практично відсутні галофіти.

В результаті географічного аналізу також виявлено переважання рослин аридних країн: їх в 1,12 разів більше, ніж рослин гумідних країн. Доля космополітів приблизно дорівнює такій в природній флорі. Вивчення видового складу ендемічних видів у флорі показало, що спонтанно на антропогенних територіях зустрічаються 7 ендемиків (*Astragalus corniculatus* Bieb., *Carduus thoemeri* Weinm., *Heliotropium stevenianum* Andr., *Medicago tenderiensis* Opperm., *Otites borysthenica* (Grum). Klok., *Salvia nemorosa* L., *Stachys transsilvanica* Schur.).

В той же час в спонтанній флорі с. Маяки майже не зустрічаються рідкісні види і роди, які охороняються. Виключенням стали *Nymphoides peltata* (S.G. Gmel.) O. Kuntze, занесений в Червону книгу України, який є багаточисленним на штучних риборозвідних ставках, і *Convallaria majalis* L., занесений в список охороняємих рослин Одеської області, який проростає на закинутих ділянках.

Спектр господарсько - цінних видів спонтанної фракції сільської флори налічує 108 лікарських, 89 кормових, 73 харчових, 61 медоносних, 56 вітамінних, 40 декоративних, 25 забарвлюючих, 15 фітомеліоративних, 13

дубильних, 11 волокнистих, 8 інсектицидних, 7 смолоносних видів; а також відмічено 105 бур'янів і 33 отруйних видів.

В спонтанній флорі співвідношення апофітів і адвентивних видів дещо інше, ніж в природній: тут адвентивних видів на 11% більше, ніж аборигенних. В культивованій фракції сільської флори відмічено 214 видів, з 177 родів і 68 родин. На друге і третє місце, в порівнянні з природною флорою, виходять родини Rosaceae (за рахунок культивованих плодових рослин) і Liliaceae (за рахунок декоративних видів); Роасеае займає лише 15-е місце. В культурі відсутні представники 29 родин, але добавляються нові з 22 інших родин. Десять домінуючих родин культурної флори містять 40,6% видів. Домінуючими родами в цій фракції є *Allium*, *Tagetes*, *Dianthus*, *Ribes*, *Rosa*.

В культурі також виражено також домінування трав'янистих рослин (73,4%), співвідношення багаторічних і однорічних приблизно однакове (1,05:1).

Серед екоморф переважають ксеромезофіти (47,5%) і мезофіти (39,1%); мезоксерофітів - 7,9%, ксерофітів - 3,0% всіх видів даної фракції.

В географічному спектрі культивованих видів відмічено 11,4% космополітів і приблизно однакове співвідношення видів аридних і гумідних країн. В с. Маяки на присадибних ділянках росте 7,8% видів, завезених з Америки, 6,6% - з Середземномор'я, 3% - зі Східної Азії.

В культурі знайдено 4 види, які охороняються на державному рівні (*Paeonia tenuifolia* L., *Galanthus nivalis* L., *Pulsatilla nigricans* Storck., *Nymphoides peltata* (S.G. Gmel.) O. Kuntze); і 6 - на місцевому (*Adonis vernalis* L., *Amygdalus nana* L., *Campanula persicifolia* L., *Convallaria majalis* L., *Iris pumila* L., *Primula veris* L.). На присадибних ділянках вирощуються 3 ендемічних види (*Iris pumila* L., *Limonium caspium* (Willd.) Gans., *Pulsatilla nigricans* Storck.) [1 с.400, 2 с.420].

Особливості культурної фракції в цілому визначаються господарським значенням видів, що її складають. Так, в культурі виявлено 96 декоративних, 70 харчових, 54 лікарських, 32 медоносних, по 28 - кормових і вітамінних, 26 -

ефіроолійних, 20 жиролійних, 17 забарвлюючих, 13 фітомеліоративних, також виявлено 13 видів отруйних рослин і 10 видів бур'янів.

Проведений аналіз вказує на те, що основні закономірності синантропізації флори зберігаються і в умовах Нижнього Дністра, але тут є специфічні риси і відмінності від тих, що встановлені для інших регіонів [З с.202,4 с.60,5 с.63 ,6 с.86].

Список використаних джерел

1. Червона книга Української РСР. – К.: Наук. думка, 1980. – 498 с.
2. Червона книга України. К.: «УЕ» ім. М.П. Бажана, 1996. – 608 с.
3. Біорізноманітність Дунайського біосферного заповідника, збереження та управління. – К.: Наук. думка, 1999. – 702 с.
4. Васильєва-Немерцалова Т.В., Коваленко С.Г., Петрик С.П., Ружицкая И.П. Изменение состава наземной флоры Причерноморских лиманов под антропогенным прессом // Актуальные вопросы экологии и охраны природы водных экосистем и сопредельных территорий. – Краснодар, 1995. – Ч.П. – С. 59-61.
5. Васильєва Т.В., Коваленко С.Г. Динаміка зміни видового складу флори як відображення процесів, що в ній відбуваються // Вісник Одеського університету. – Т. 5, Вип.: Біологія. – 2000. – С. 63-68.
6. Бондарь Л.Ф. Антропогенная нагрузка на флору и растительность Старонекрасовских плавней // Збірник тез доповідей VIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Розвиток України в ХХІ столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми. - Тернопіль, 2010.- Секція 5 – 8. С.86-88.